

PREFACE

In this edition the proceedings of the 67th IFLA Council and General Conference which took place in Boston are presented discussing authority control, compatibility of formats for computer records, terminology and other important issues. Though the Internet provides the possibility to find out IFLA activities and publications, the purpose of this edition is to provide translations of relevant articles into Lithuanian thus enabling a large number of specialists to get acquainted with the developments in bibliographic control, cataloguing and formats for computer records.

Articles of Lithuanian authors are concentrated on book research and national retrospective bibliography.

Bibliographic control of personal names, collective names and titles brings much confusion at the international level. F. Bourdon, one of the authors to this edition, claims that the main obstacles to the solution of this problem is the absence of International standard authority data number (ISAN) and of requirements for authority records. He analyses the results of IFLA FRANAR working group's activities that are expected to eliminate these obstacles.

M. Münnich provides an article on the multilingual dictionary of cataloguing terms and concepts preparation of which is supported by IFLA and provides for the participation of cataloguers from different countries. The dictionary should facilitate international professional discussions on application of cataloguing rules and communication formats.

A. Danskin introduces the 2nd revised and supplemented edition of "UNIMARC Manual: Authorities Format". It's also worth to be mentioned that changes to the 2nd edition are already applied in cataloguing practices of our country and publication of translation of this format into Lithuanian is already planned.

Articles on Dublin Core format for electronic resources were published in earlier editions of "Bibliografija". But this is not the sole format used for information transfer and exchange. ONIX is another format used to transfer the metadata of electronic books and other material. The structure of this format, possibilities and prospects of its application is presented by B. Green. In his other article A. Danskin considers the possibilities to use ONIX in libraries and book trade. Preliminary bibliographic records, in his opinion, provide important information to pursue functions of selection and acquisition and thus save cataloguing costs.

B. Tillett provides several models for the creation of virtual international authority file that becomes a reality. Virtual international authority file would be useful not only

for libraries but also for publishers, copyright agencies, archives and museums. Records could be used multiple times all over the world, provided for users in the most convenient way and in requested language and script.

The idea of easily accessible information is penetrating into the national cultural heritage published some centuries ago. Digitization projects carried out in many countries of the world confirm the fact. The project of the national retrospective bibliography conversion carried out at Martynas Mažvydas national library of Lithuania is presented by M. Baranauskienė and V. Savickienė.

Article of D. Narbutienė is focused on the censorship over the Latin books in the Grand Duchy of Lithuania. The impact of censorship on the publishing of Lithuanian books in 1904-1914 is shown by V. Čemiuskaitė.

Creation and implementation of the legal deposit system in pre-war Lithuania is reviewed by A. Papaurėlytė.

A. Matijošienė often shares her experience with the preparation of "Lietuviškų periodinių leidinių publicacijos" (*Publications of Lithuanian Periodicals*) in "Bibliografija". In this edition she describes the grounds for the use of pseudonyms in the periodical press of Lithuania Minor in the first decade of the 20th century as well as their types, forms, contents and problems of disclosure.

J. Steponaitienė reviews the research on book ownership marks in Lithuania.

S. Stakulienė continues the research on Lithuanian medical periodical press. In this issue she presents the most significant publication in medical science of pre-war Lithuania "Vytauto Didžiojo universiteto Medicinos fakulteto darbai" (*Works of the Faculty of Medicine, Vytautas Magnus University*).

L. Lampertienė discusses bibliographic sources that are available in languages used by Jews and provide reference to the books of Lithuanian Jews. These sources will help to make a comprehensive retrospective bibliography of books in Hebrew and Yiddish published in Lithuania.

J. Mačiulis, the compiler of "Lietuviškieji slapyvardžiai" (*Lithuanian Pseudonyms*), provides comparative analysis of this publication and the Dictionary of Pseudonyms of Polish Writers.

M.-F. Plassard and G. Vitiello, members of the editorial staff, changed the nature of their occupation giving over their places to other high-profile experts in bibliographic control and cataloguing – B. Tillett from the Library of Congress and B. Stoklasová from the National Library of the Czech Republic.

Regina Varnienė

UDK 025.342

Funkciniai reikalavimai ir autoritetinių įrašų numeracija (FRANAR): koku mastu autoritetinė apskaita gali būti vykdoma techninėmis priemonėmis?

Françoise BOURDON

Prancūzijos nacionalinė biblioteka, el. p. francoise.bourdon@bnf.fr

Įžanga

IFLA Autoritetinių duomenų darbo grupė buvo įkurta 1999 metų balandžio mėnesį ir pavadinta akronimu FRANAR (*Functional Requirements and Numbering of Authority Records*). Darbo grupė susitinka kasmetinėse IFLA konferencijose, o 2001 m. Prancūzijos nacionalinės bibliotekos kvietimu FRANAR surengė dar vieną dviejų dienų pasitarimą Paryžiuje.

Kokiais nuostatais remiasi FRANAR, kokia buvo šios darbo grupės veikla pastaraisiais metais, kokie ateities planai?

1. Kokie yra FRANAR tikslai? Kas jos nariai?

FRANAR buvo įkurta Bibliografinės apskaitos skyriaus Koordinacinės tarybos pasitarime, kuriame dalyvavo Katalogavimo, Bibliografijos, Klasifikavimo ir Dalykinimo sekcijų pirmininkai bei sekretoriai ir UBCIM programos direktorius. Koordinacinės tarybos pavedimu šio straipsnio autorci buvo pavesta vadovauti darbo grupei, apibrėžti jos įgaliojimus ir paskirti būsimos grupės narius.

1.1. Kodėl FRANAR buvo įkurta?

1.1.1. Tarptautinio standartinio autoritetinių duomenų numerio (ISADN) reikalingumas

Kai kurios gairės:

- ISADN – autoritetinio įrašo duomenų elementas (1984)

GARE¹, išleistas 1984 metais, yra pirmas rekomendacijų dėl autoritetinių įrašų turinio rinkinys. Pagal šį dokumentą ISADN yra vienas iš autoritetinio įrašo 7 srities elementų: „Tarptautinio standartinio autoritetinių duomenų numerio sritis reikalinga identifikuoti autoritetiniam įvediniui suteiktą numerį tarptautinių mainų ir kontrolės tikslais“ [p. 20]. Pats

ISADN nurodymuose neapibrėžtas, tačiau yra išnaša, kuri aiškina: „Pasiūlymas dėl tarptautinio standartinio autoritetinių duomenų numerio dar svarstomas IFLA Tarptautinės autoritetinės sistemos darbo grupėje“ [p. 20]. GARE nenurodo numerio struktūros, tik konstatuoja, kad prieš jį rašomos raidės ISADN ir paliekamas tarpas, be to, jei ISADN buvo suteiktas pradmeniui, pateiktam I srityje, ISADN turi būti pateiktas 7 srityje. Tačiau atsiranda dviprasmybė: ar ISADN suteikiamas autoritetiniam įrašui, ar autoritetiniam pradmeniui?

- ISADN skirtas laukas UNIMARC/Authorities formate (1991)

GARE tapo universalus keitimosi autoritetiniais įrašais formato parengimo šaltiniu – būtent UNIMARC/Authorities formato². Todėl šis formatas turi OXX bloką, skirtą „numeriams, kurie identifikuoja įrašą ir įrašo versiją“, o šio bloko 015 laukas vadinasi: Tarptautinis standartinis autoritetinių duomenų numeris. 1991 metais ISADN dar nebuvo apibrėžtas, todėl vienintelis šio lauko komentaras yra: „Rezervuotas ISADN“.

Reikia pažymėti, kad OXX blokas skirtas numeriams, kurie identifikuoja arba autoritetinį įrašą, arba autoritetinį pradmenį, t. y. lieka anksčiau minėta dviprasmybė.

- ISADN apibrėžiamas pemelyg ambicingai (1993)

Ataskaitoje „Tarptautinis bendradarbiavimas autoritetinių duomenų srityje“³, apsiribojama vardu autoritetinių duomenų tyrimu ir tik keletas puslapių skiriama ISADN [p. 79–80]: „ISADN tikslas yra priskirti kiekvienam entitetui numerį, kuris yra vardo paieškos elementas (asmenų, kolektyvų vardai, unifikuotos antraštės). Šis numeris leidžia tarptautiniu lygmeniu pašalinti dviprasmybę, nepaisant kalbos barjerų“. Šio numerio lyginimą su ISSN ir ISBN jau atliko IFLA Tarptautinės autoritetinės sistemos darbo grupė⁴, tačiau reikia galutinių nuodugnių tyrimų išvadų, susijusių su ISADN, kurios dabar atrodo ambicingos ir netgi utopinės:

- ISADN turi būti suteikiamas ne vien autoritetinei formai, bet ir autoritetiniam įrašui kaip visumai;

- ISADN turi būti „turiningas“ numeris, kurio struktūra būtų prasminga;

- ISADN turi automatiškai kurti kompiuterinės sistemos iš autoritetinio įrašo fiksuotų laukų.

ISADN turi turėti 4 segmentus, nurodančius autoritetinio įrašo šaltinį, entiteto tautybę, autoritetinio įrašo numerį autoritetiniame atsakingos tarnybos faile, įrašo patikimumą (laikinas ar ne). Be to, turi būti galimybė sujungti keletą ISADN, kai skirtingi autoritetiniai įrašai susieti vienas su kitu. Turėtų būti sukurta ir šios struktūros valdymo sistema.

- tampa būtina apibrėžti ISADN (1998)

Veiksmų planas, priimtas 1998 metų birželio mėnesį Vilniuje vykusiame IFLA seminare „Bibliografinės apskaitos funkcijos pasaulio informacijos infrastruktūroje“, apima UNIMARC/Authorities peržiūrėjimą, nuoseklų ir nuolatinį tarptautinio keitimosi autoritetiniais duomenimis priemonių formavimą bei plėtrą ir numeracijos sistemos, tokios kaip ISADN, persvarstymą⁵. IFLA remiamos metinės konferencijos Amsterdame metu 1998 metų rugpjūčio mėnesį „UNIMARC pereinamuoju laikotarpiu“ darbo grupės dalyviai paprašė apibrėžti ISADN. Tuomet Tarptautinė konferencija, skirta valstybinės bibliografijos tarnyboms (ICNBS – *International Conference on National Bibliographic Services*), vykusi 1998 metų lapkričio mėnesį Kopenhagoje, rekomendavo: „Valstybinės bibliografijos tarnyba ... turėtų imtis kurti ir diegti autoritetinės apskaitos standartus, taisykles bei metodus, kad būtų palengvinti tarptautiniai autoritetinių duomenų mainai“.

- ISADN traktuojamas kaip būtinas elementas, bet jo apibrėžimo dar reikės palaukti (1998)

Minimalaus lygmens autoritetinių įrašų ir ISADN darbo grupė, susikūrusi 1996 m. ir remiama IFLA UBCIM programos ir jos pirmininkės Barbaros Tillett (Kongreso biblioteka), 1998 metų gruodžio mėnesį pateikė svarstyti savo galutinę ataskaitą⁶. Dalyviai suprato, jog įgyvendinti visuotinę bibliografinę apskaitą pasauliniu mastu, reikalaujant, kad visi vartotų tas pačias pradmenų formas, – nepraktiška ir nerealu. Savo kataloguose ir valstybinėje bibliografijoje geriau teikti pirmenybę vartotojams žinomoms vardų formoms, o šios gali būti skirtingos priklausomai nuo šalies kalbos ar kultūros tradicijų. Todėl numeracijos sistema, leidžianti nustatyti ryšius tarp skirtingų autoritetinių įrašų, sukurtų skirtingų bibliografijos tarnybų tam pačiam entitetui, yra būtina kaip pagalbinis paieškos mechanizmas. Tai gali būti autoritetinio įrašo kontrolinis numeris vietinėje duomenų bazėje, taip pat ISADN.

Tačiau darbo grupė atsisakė minties apibrėžti tokią numeracijos sistemą ir pasiūlė palaukti bei įsitikinti, kokie sprendimai, siekiant nustatyti ryšius tarp įrašų, būtų priimtinausi taikant naują techninę įrangą. Be to, pradedant diskusijas buvo pasiūlyta įtraukti kitus sektorius, tokius kaip archyvai, leidyba, intelektinės nuosavybės teisių valdymas. Tuomet buvo rekomenduota sukurti kitą IFLA darbo grupę.

- ISADN projekto įgyvendinimo tyrimas – vienas FRANAR uždavinių (1999)

Tikslas – ne idealiai apibūdinti ISADN, bet išnagrinėti tarptautinio numerio tinkamumą autoritetiniams įrašams, t. y. nustatyti galimus tokio numerio vartojimo būdus ir vartotojus, apibrėžti, kokiems autoritetinių įrašų tipams ISADN būtų privalomas, sugalvoti, kaip struktūriškai apibrėžti bei tvarkyti šį numerį.

1.1.2. Funkcinių reikalavimų autoritetiniams įrašams reikalingumas

- FRBR neišsprendžia visų klausimų, susijusių su autoritetiniais įrašais (1998)

Kol buvo mąstoma bei dvejotama dėl ISADN, 1990 metų pradžioje sukurta IFLA Funkcinių reikalavimų bibliografiniams įrašams darbo grupė parengė ir 1998 metais pateikė savo veiklos baigiamąją ataskaitą⁷. Ataskaitos įvade nurodyta, kad sukurta FRBR modelis neapima išplėstinio atributų ir santykių spektro, kuris paprastai atsispindi autoritetiniuose įrašuose. Modelyje apibrėžti entitetai, sudarantys pagrindinį autoritetinių įrašų turinį (asmenys, kolektyvai, sąvokos), aprašyti santykiai tarp jų ir bibliografiniams įrašams aprašytų entitetų. Tačiau, pavyzdžiui, papildomi duomenys, kurie paprastai įtraukiami į autoritetinį įrašą, arba santykiai, kurie egzistuoja tarp šių autoritetinių įrašų ir kurie yra išreikšti per katalogo ryšių sistemą, ataskaitoje neanalizuoti. Vis dėlto FRBR darbo grupė pripažįsta būtinybę ateiityje praplėsti ir užbaigti modelį, kuris apimtų ir autoritetinius įrašus.

- apibrėžti funkcinius reikalavimus autoritetiniams įrašams yra vienas FRANAR uždavinių (1999)

Tikslas yra apibrėžti entitetus, kurie turėtų būti autoritetinio įrašo objektas, identifikuoti duomenų elementus, kurie sudaro autoritetinį įrašą, išnagrinėti santykius tarp šių elementų ir tarp autoritetinių įrašų ir patikrinti, koku mastu tai atitinka vartotojo poreikius.

1.1.3. Poreikis domėtis dabartiniais tarptautiniais moksliniais tyrimais

Vienas FRANAR uždavinių yra palaikyti ryšį su kitomis IFLA darbo grupėmis ir tarptautinėmis organizacijomis ar iniciatyvomis, kurios taip pat domisi autoritetiniais duomenimis, ypač su:

- INDECS (*Interoperability of Data in E-Commerce Systems*) projektu⁸, vykdomu Info2000 programos struktūroje ir remiamu Europos Komisijos. INDECS veikė nuo 1998 metų lapkričio iki 2000 metų vasario mėnesio, jo veikla buvo ypač aktyvi 1999 metų balandį, kai susikūrė FRANAR. Šio projekto tikslas buvo suderinti įvairias metaduomenų rūšis, kurias sukūrė įvairūs sektoriai, dirbantys intelektinės nuosavybės srityje.

Funkciniai reikalavimai ir autoritetinių įrašų numeracija (FRANAR): koku mastu autoritetinė apskaita gali būti vykdoma techninėmis priemonėmis?

Projekto pabaigoje buvo numatyta išleisti *Dictionary of Parties*, kuris būtų rinkinys duomenų, reikalingų kūrimo proceso „dalyviams“ (kūrėjams, gamintojams ar vartotojams) identifikuoti, taip pat darbams, susijusiems su intelektine nuosavybe, aprašyti. Žodynas buvo traktuojamas kaip sąveikos tarp autoritetinių duomenų, sukurtų informaciją renkančių organizacijų, ir duomenų, kuriuos sukūrė bibliotekos, priemonė, tačiau tai tik vienas pavyzdys:

- Tarptautinės archyvų tarnybos Aprašomųjų standartų komisija (*Commission on Descriptive Standards of the International Council on Archives*), kuri 1996 metais išleido standartą *ISAAR(CPF)*⁹. Bendras IFLA/ICA pasitarimas, vykęs 1995 metų rugpjūčio mėnesį Pekine, buvo skirtas šiam standartui aptarti:

- ISO/TC46, o tiksliau 9-uoju pakomitečiu (*Presentation, Identification and Description of Documents*)¹⁰, atsakingu už apibrėžimą tarptautinių standartinių identifikavimo numerių, ne tik žinomų, tokių kaip ISSN, ISBN, bet ir ISAN (*International Standard Audiovisual Number*), ISWC (*International Standard Work Code*) ir t. t., kurių pagrindu galėtume apibrėžti ISADN.

- Europos mokslinių bibliotekų konsorciūmu (CERL – *Consortium for European Research Libraries*)¹¹, kuris palaiko rankinės spaudos 1455–1830 metų knygų suvestinį katalogą – Rankinės spaudos knygų duomenų bazę (HPB – *Hand Press Book Database*), sudarytą iš atskirų failų ir parengtą kelių įstaigų, tačiau pereinamą vienu metu. Kuriant FRANAR buvo projektuojamas *Thesaurus*, kaip pagalbinė priemonė paieškai pagal victos ir autorių vardų formų variantus vykdyti.

Taigi FRANAR darbo grupės uždaviniai:

- tirti ir pagrįsti ISADN įgyvendinimą;

- apibrėžti funkcinius reikalavimus autoritetiniams įrašams;

- bendradarbiauti su kitomis tarptautinėmis organizacijomis ir iniciatyvomis autoritetinių duomenų srityje.

1.2. Kas yra FRANAR grupės nariai?

FRANAR grupėje yra 10 narių, taip pat IFLA UBCIM programos direktorė Marie-France Plassard. Darbo grupės veiklai įvertinti bus kviečiami ir kiti ekspertai. Dauguma narių aktyviai dirba IFLA sekcijų nuolatinuose komitetuose ir dalyvavo rengiant įvairias anksčiau minėtas ataskaitas. Tuo metu, kai kūrėsi FRANAR darbo grupė, jos nariai jau buvo kitų tarptautinių projektų dalyviai ir turėjo autoritetinių įrašų srities patirties.

FRANAR darbo grupės nariai:

Françoise Bourdon, Prancūzijos nacionalinė biblioteka (Bibliografijos sekcija, MLAR, nuo 2001 m. Nuolatinis UNIMARC komitetas)

Christel Hengel-Dittrich, Vokietijų biblioteka

Olga Lavrenova, Rusijos valstybinė biblioteka
Andrew McEwan, Britų biblioteka (INDECS, MLAR)

Eeva Murtooma, Helsinkio universiteto biblioteka (Bibliografijos sekcija, MLAR, bendradarbiauja su ICA/CDS)

Glenn Patton, OCLC (Katalogavimo sekcija)

Henry Snyder, Kalifornijos universitetas (Retų knygų sekcija, CERL)

Barbara Tillett, Kongreso biblioteka (Katalogavimo sekcija, FRBR, MLAR)

Hartmut Walravens, Tarptautinė ISBN agentūra (Laikraščių sekcija, ISO/TC46/SC9)

Mirna Willer, Nacionalinė ir universiteto biblioteka, Kroatija (Nuolatinio UNIMARC komiteto pirmininkė, CERL, MLAR, nuo 2001 m. Informacinių technologijų sekcija).

Kaip ši darbo grupė organizuoja veiklą, kad pasiektų savo tikslus? Kokie veiklos rezultatai?

2. Kokie prioritetai? Kokia metodologija? 1999–2001 metų darbo ataskaita

Pirmą kartą darbo grupė susitiko 1999 metų rugpjūčio mėnesį Bankoke vykusiame IFLA metinėje konferencijoje. Pasitarimas buvo skirtas trumpai apžvelgti IFLA veiklą autoritetinių duomenų srityje, norint išsiaiškinti esamą situaciją ir patvirtinti grupės kompetencijos ribas. Kiekvienas dalyvis parciškė savo nuomonę dėl būsimos veiklos. Šiame pasitarime daugiau kalbėta apie ISADN negu apie funkcinius reikalavimus autoritetiniams įrašams, nes numerio problema ilgą laiką nebuvo išspręsta, nors nuolat tvirtinta: „ISADN būtina reikalingas“.

2.1. ISADN: mitas ar realybė?

Pirmajame pasitarime grupės nariai vieningai pritarė pagrindinei nuostatai: joks papildomas standartinis numeris nebus kuriamas, bet reikės pakartotinai vartoti egzistuojantį numerį. Bet ar aiškus tikslas: ką norime numeruoti ir kodėl?

2.1.1. Kokius egzistuojančius numerius galima pakartotinai vartoti?

Grupė turėjo apmąstyti savo darbo patirtį, įgytą vykdam tarptautines programas, ir 2001 metų gegužės mėnesį įvykusiame pasitarime Paryžiuje FRANAR į darbotvarkę įtraukė du pranešimus. Jie nagrinėjo galimybę pakartotinai vartoti esamus identifikatorius: sistemų automatiškai skiriamus numerius autoritetiniams įrašams ir ISO nustatytus tarptautinius standartinius numerius. Jei ISADN gali pasinaudoti jau egzistuojančiais numeriais, ISADN yra realybė.

- MACS ir sistemos suteikto numerio autoritetiniam įrašui vartojimas

Europos projektas MACS (*Multilingual Access to Subjects* – Daugiakalbė prieiga prie dalykinių rubrikų) rodo, kad galima pasinaudoti kontroliniais numeriais, kuriuos autoritetiniams įrašams skiria vietinės informacijos sistemos (pvz., 001 laukas MARC įrašuose), ir tuo pačiu skaitmeniniu identifikatoriumi identifiikuoti tą pačią sąvoką, esančią bibliografinių įrašų dalykinių rubrikų laukuose, kurie priklauso skirtingoms duomenų bazėms. Taigi dalykinės rubrikos, kurios išreiškia tas pačias sąvokas trimis skirtingomis kalbomis (prancūzų, vokiečių ir anglų), yra susijusios, tad galima vartoti dalykinę rubriką vokiečių kalba paieškai kataloge, kuriame dalykinės rubrikos yra prancūzų kalba... ir gauti tinkamus rezultatus. Faktiškai skaitmeninis identifikatorius yra suteiktas tam tikram metaįrašui, į kurį įvestas kiekvieno autoritetinio įrašo kontrolinis numeris (001 laukas MARC įrašuose), atitinkantis susijusias dalykines rubrikas. Norint suprasti visą sistemos subtilumą, reikėtų perskaityti straipsnį apie MACS projekto įgyvendinimo galimybę¹². Galima teigti, kad MACS ryšio numeris yra lyg ir ISADN, suteiktas susijusiai sąvokai. Bet stebuklų nebūna: pirmiausia turi būti atliktas svarbus darbas identifiikuojant ir susiejant pradmenis, po to į kompiuterį įvedama programa, kuri valdo ryšius, ir pagaliau reikalingi keli bibliotekininkai, kad prižiūrėtų, ar darbas vyksta sklandžiai.

- ISO tarptautiniai numeriai

Kai 2000 metų sausio mėnesį ISO standartas *International Standard Work Code* (ISWC) buvo pateiktas balsavimui, FRANAR atkreipė dėmesį į grupę standartinių numerių (ISAN, ISRC, ISMN ir kt.), kuriuos sukūrė ISO struktūroje intelektinės nuosavybės teisių specialistai. Atsakingos už numeraciją organizacijos formos didesnes duomenų bazes kūrinių antraščių formų variantų tvarkymui, ir šios duomenų bazės turi turėti daug bendro su autoritetiniais failais. Be to, būtų įdomu išnagrinėti aprašomuosius metaduomenis, susijusius su kiekvienu ISO numeriu: ar šie duomenys panašūs į tuos, su kuriais mes dirbame bibliotekose vykdydami autoritetinę apskaitą.

Nuo 2000 metų sausio iki balandžio FRANAR grupės darbas vyko elektroniniu paštu, o išvados buvo paskelbtos rugpjūčio mėnesį vykusiame pasitarime Jeruzalėje. Grupė pabrėžė, kad terminija nenuosekli, trūksta apibrėžimų, ypač terminams, vartojamiems kita prasme, negu įprasta bibliotekininkystėje, pvz., žodžiai „kūrinys“ („work“), „išraiška“ („expression“) ir „apraiška“ („manifestation“) nežymi tų pačių entitetų, jei lyginsime šiuos ISO standartus ir FRBR. Tai labai apmaudu, nes kai kurie tarptautiniai standartiniai numeriai galėtų būti vartojami kaip nedviprasmiški identifikatoriai entitetams, kurie vartojami arba galėtų būti vartojami autoritetiniuose failuose.

Patrick Le Boeuf (Prancūzijos nacionalinė biblioteka) stebėtojo teise dalyvavo pasitarime Paryžiuje ir skaitė pranešimą apie savo šios srities darbo rezultatus¹³. Jei FRBR entitetai „kūrinys“ ir „išraiška“ būtų įrašų, turinčių autoritetinių įrašų statusą (tai neatitinka šiuolaikinių katalogavimo taisyklių), dalykinės rubrikos, tuomet būtų galima ISADN asimiliacija su:

- ISAN garso ir vaizdo „kūriniui“;
- ISWC muzikos kūrinio „išraiškai“ (pvz., partitūra);
- ISRC muzikos kūrinio „išraiškai“ (pvz., garso įrašas);
- ISTC tekstinio kūrinio „išraiškai“ ir t. t.

Bet tai tik prielaidos, išplaukiančios iš principinės nuostatos, kad šie ISO numeriai buvo sukurti siekiant tokių pat tikslų, kurių siekia ir FRANAR darbo grupė. Ar tai iš tikrųjų taip?

2.1.2. Ką norime numeruoti?

Jei apibūdintume identifikavimo numerį, kol dar nėra apibūdinti duomenys, kuriems jis turi būti suteiktas, tai galėtų būti traktuojama kaip „vežimo pastatymas prieš arklių“.

- Kokią galėtume įgyti patirtį iš ISO/TC46/SC9 veiklos?

ISO/TC46/SC9 2000 metų vasario mėnesį į Prancūzijos nacionalinę biblioteką pakvietė įvairių ISO skaitmeninių identifikatorių vadovus. Šiame pasitarime buvo pažymėta, kad:

- kiekvienas tarptautinis standartinis numeris turi tam tikrą apibrėžtą tikslą, kuris daro poveikį jo sukūrimo, teikimo ir vartojimo būdai. Tai iš dalies paaiškina, kodėl su kiekvienu numeriu susiję aprašomieji metaduomenys buvo apibūdinti atskirai, nederinant su kitais numeriais;
- daugelis šių numerių buvo sukurti siekiant palengvinti „komercinės veiklos“ operacijas ir nenumatyta juos vartoti kaip paieškos kriterijus ar identifikavimo elementus bibliotekų tvarkomose bibliografinių ar autoritetinių duomenų bazėse.

Visiškai aišku, kad:

- ISO identifikatoriai tikriausiai nebus tinkami vartoti bibliotekų tvarkomose autoritetinių duomenų bazėse;
- būtina turėti apibrėžtą tikslą – nustatyti nuoseklią tarptautinę numeracijos sistemą.

Tačiau ar ieškodami ISADN tiksliai žinome, ko ieškome? Kokių tikslų siekiame? (Padėti vykdyti paiešką? Palengvinti autoritetinių įrašų tvarkymą?) Kokių entitetus tikimės identifiukuoti? Kokie duomenų elementai apibūdina šiuos entitetus? Kokie santykiai gali egzistuoti tarp skirtingų entitetų ir tarp duomenų elementų, susijusių su tam tikru entitetu? Ar autoritetinių duomenų tarptautinė standartinė numeracija šiandien dar tinka? Ar yra kitų galimų techninių priemonių?

Pasitarime, vykusiame 2001 metų gegužės mėnesį, FRANAR nusprendė, kad pagrindinė darbo kryptis –

Funkciniai reikalavimai ir autoritetinių įrašų numeracija (FRANAR): koku mastu autoritetinė apskaita gali būti vykdoma techninėmis priemonėmis?

funkcinių reikalavimų autoritetiniams įrašams apibūdinimas. Prieš nustatant autoritetinių duomenų identifikavimo tarptautinę numeracijos sistemą, reikia daugiau sužinoti apie autoritetinių duomenų, kuriuos tvarkome, svarbiausias savybes ir funkcijas.

2.2. Funkciniai reikalavimai autoritetiniams įrašams

Apibrėžti funkcinius reikalavimus autoritetiniams įrašams sunkiau nei bibliografiniams įrašams, nes informacija darbo pradžioje buvo gana skurdi:

- bibliografiniai įrašai aprašo dokumentą ar dokumentų rinkinį pagal jų fizinį buvimą: netgi jei dokumentas yra nematerialioje laikmenoje (pvz., interneto dokumentas), galima apibrėžti tokias jo charakteristikas kaip, pavyzdžiui, failo apimtis. Autoritetiniai įrašai apima neapčiuopiamus entitetus ir juos daug sunkiau apibrėžti;
- autoritetiniams įrašams nėra ISBD atitikmens: nėra išankstinio susitarimo dėl jų turinio arba jiems identifiukuoti vartotinių informacijos šaltinių;

- bibliografinis įrašas yra vartojamas dokumentams aprašyti, identifiukuoti ar net jų buvimą vietai nurodyti. Kokia yra tikroji autoritetinio įrašo paskirtis? Kas yra jų vartotojai? Kam autoritetiniai įrašai vartojami?
- autoritetinio įrašo sąvoka yra daug naujesnė nei bibliografinio įrašo: pradininkai (Kongreso biblioteka) ją mini XIX a. pabaigoje, o dauguma bibliotekų – 1980-aisiais ir vėliau. Šios srities patirtis yra ne tokia reikšminga, ir akivaizdu, kad net sąvoka „autoritetinis įrašas“, įterpta į „autoritetinį failą“, apie kurį šiandien kalbama, yra tik žingsnis link labiau atviro autoritetinių duomenų modelio.

FRANAR turi atsakyti į klausimus, kurie sudaro jos veiklos planą:

FRANAR turi atsakyti į klausimus, kurie sudaro jos veiklos planą:

2.2.1. Kokiems entitetams bus skiriamas dėmesys?

Autoritetiniuose failuose jau egzistuoja entitetai: asmenų, kolektyvų vardai, unifikotos antraštės, dalykai ir kt. Kiti entitetai, mažiau paplitę, bet jau apibrėžti 2-ojoje UNIMARC laidoje¹⁴, yra: „prekės ženklas“, „vieta“, „forma, žanras ar fizinės savybės“. Ar numatoma vartoti FRBR apibrėžtus entitetus „kūrinys“ ir „išraiška“ autoritetiniuose įrašuose? Ar reikia atsižvelgti į kitas entitetų rūšis, siekiant patenkinti ne tik bibliotekų vartotojų, bet ir, pvz., leidėjų, gamintojų, archyvarų, teisių apsaugos organizacijų, muziejų darbuotojų poreikius?

2.2.2. Kokie duomenų elementai sudaro autoritetinį įrašą?

GARE¹⁵, GARR¹⁶, UNIMARC¹⁷⁻¹⁸ ir MLAR¹⁹ išvardija ir apibrėžia duomenų elementus, taip pat pateikia rekomendacijas dėl jų vartojimo ir struktūros

autoritetiniuose įrašuose, tačiau dar turi būti atliktas išsamus duomenų elementų, kurie sudaro autoritetinį įrašą, užrašymo ir apibrėžimo pagal jų vartojimą tyrimas. Kaip apibrėžti autoritetinio įrašo išsamumą (išsamus kodavimo lygmuo, vidutinis kodavimo lygmuo, minimalus kodavimo lygmuo)? Kuris autoritetinio įrašo elementas yra autoritetinis: tik pradmuo ar elementų rinkinys, tik elementai, kurių šaltinis žinomas, ir t. t.? Kas tai nulemia: vartotojas, valdytojas, kontekstas ar kt.? Ar autoritetinio įrašo duomenys turi būti parengti taip, kad taptų autoritetiniais duomenimis? Autoritetinis įrašas, autoritetiniai duomenys, autoritetinė informacija: ar šis terminijos keitimas išreiškė tikrą apibrėžimo vystymąsi, duomenų elementų, kurie numatomi būti autoritetiniais vis atviresnėse sistemose, vaidmenį ir vartojimą?

2.2.3. Kokia yra autoritetinio įrašo paskirtis? Kas yra autoritetinių įrašų vartotojai?

Autoritetinis įrašas pirmiausia buvo kuriamas tam, kad padėtų kataloguotojams nustatyti aprašomųjų įrašų paieškos elementus kataloge ir jais naudotis. Šiuo metu autoritetiniai įrašai siūlomi tiesioginiams vartotojams kaip pagalba vykdant paiešką ir kaip papildoma priemonė bibliografiniai informacijai gerinti. Kadangi pasiūla turi poveikį paklausai, vartotojai primygtinai ragins mus kitaip galvoti apie autoritetinius įrašus, geriau pritaikydami įrašų turinį prie savo norų. Autoriaus teisių apsaugos raida kultūros įstaigose atveria naujas vartojimo sritis, nes autoritetiniai įrašai gali unikaliu būdu identifiukuoti autoriaus teisių savininkus, kūrinius ir t. t. Tačiau autoritetinis failas yra ne biografijų ir ne organizacijų žinynas ar pan. Bet kaip nustatyti ribą?

2.2.4. Koks yra autoritetinių įrašų modeliavimas?

Kai entitetai, autoritetinius įrašus sudarantys duomenų elementai ir tikri ar galimi šių įrašų vartotojai yra nustatyti, kaip toliau organizuoti darbą? Kokie yra kiekvieno entiteto, kiekvieno duomenų elemento, kiekvieno vartotojo apibūdinimai? Kaip šie komponentai susiję, kuriant informacijos sistemą?

Spręsti šiuos klausimus FRANAR ketina bendradarbiaudama su vykdomomis tarptautinėmis programomis, pavyzdžiui:

- INTERPARTY projektu, kuris skirtas kurti *Dictionary of Parties*, pirmą kartą pasiūlytą INDECS 2000 metais ir nukreiptą į unikalų elektroninės komercijos dalyvių identifikavimą;

- LEAF (*Linking and Exploring Authority Files*) projektu, pradėtu 2001 m. pavasarį kaip MALVINE (*Manuscripts and Letters Via Integrated Networks in Europe*) projekto tęsinys, kurio tikslas – sukurti paskirstytą paieškos sistemą, pagrįstą keliais asmenų ir kolektyvų vardų autoritetiniais failais¹⁶;

- CERL *Thesaurus*, kuris teiks galimybę tvarkyti skirtingas išleidimo vietas, autorių vardų ir spaustuvininkų vardų formas, lengvinant prieigą prie HPB duomenų bazės, tačiau be jokios iš anksto nustatytos autoritetinės formos, turinčios pirmumą prieš bet kokią kitą formą¹¹;

- MACS (*Multilingual Access to Subjects*) projektu, vykdomu nuo 1998 m. Europos nacionalinių bibliotekų konferencijos (CENL – *Conference of European National Libraries*) vardu ir siūlančiu sukurti sistemą, leidžiančią tiesiogiai teikti vartotojui daugiakalbę prieigą prie dalykinių rubrikų, pažymint vieną iš esamų trijų rubrikyno kalbų (anglų, prancūzų ar vokiečių)¹²;

- *Encoded Archival Context* projektu, apsvarstytu 2001 metų kovo mėnesį archyvarų pasitarime Toronte, turinčiu apibrėžti DTD (*Document Type Definition*) XML, siekiant struktūrizuoti kontekstinę informaciją, veikiama ISAAR(CPF)⁹.

Pamažu visi šie projektai atskleidžia naują autoritetinės apskaitos suvokimo būdą, kai techninės priemonės vaidina vis didesnę vaidmenį. Kokiu mastu autoritetinė apskaita gali būti palaikoma techninėmis priemonėmis?

Išvados

Šiame straipsnyje daugiau klausimų nei atsakymų, ir būtų galima padaryti išvadą, kad rezultatas yra menkas, kad FRANAR per lėtai juda į priekį. Kodėl?

FRANAR nariai yra patyrę profesionalai ir tai labai gerai, tačiau jie visi – bibliotekų atstovai, o reikėtų susivienyti su archyvų, muziejų ir teisių apsaugos specialistais.

FRANAR naudojami FRBR patirtimi, bet FRBR darbo grupė rėmėsi tvirtu pagrindu (ISBD) ir galėjo kviesti konsultantus. Autoritetinių įrašų srities patirtis buvo menka, todėl FRANAR negalėjo dirbti su konsultantais. Tai būtų labai naudinga, nes duomenų modeliavimui reikia specialaus pasirengimo, kurio darbo grupės nariams trūko. FRANAR stebi technologijos raidą, bet ši veikla nėra labai naudinga, nes nerengiami nuolatiniai susitikimai ir nesidalijama informacija, kuri galėtų padėti siekti užsibrėžtų tikslų.

approved by the Standing Committee of the IFLA Section on Cataloguing. – München: K.G. Saur, 1998. – (UBCIM publications, N.S., vol. 19).

¹ <<http://www.ifla.org/VII/s13/frbr/frbr.pdf>>

² <<http://www.indecs.org>>

³ ISAAR (CPF): *International Standard Archival Record for Corporate Bodies, Persons and Families*. – Ottawa: Secretary of the ICA Commission on Descriptive Standards, 1996.

<<http://www.ica.org/isaarf.html>>

¹⁰ ISO/TC46/SC9. <<http://www.nlc-bnc.ca/iso/te46sc9/>>

¹¹ <<http://www.cerl.org>>

¹² Elisabeth Freyre ir Max Naudi MACS projekto tyrimas:

<<http://www.bl.uk/information/inrap3.html>>

¹³ „Of numbers and entities: FRBR, authority control and international standard codes“ – Patrick Le Boeuf pranešimas, skaitytas FRANAR konferencijoje 2001 m. [nepublikuotas]. P. Le Boeuf yra AFNOR paskirtas į ISO darbo grupę, sudarytą 2000 m. *International Standard Textual Code* (ISTC) apibrėžti.

¹⁴ UNIMARC manual: authorities format. – 2nd rev. and enl. ed. – München: K.G. Saur, 2001. – (UBCIM publications, N.S., vol. 22)

¹⁵ *Guidelines for authority records and references* / revised by the IFLA Working Group on GARE Revision. – 2nd ed. – München: K.G. Saur, 2001. – (UBCIM publications; N.S., vol. 23)

¹⁶ „Cooperation in Practice: MALVINE and LEAF. Gateways to Europe's Cultural Heritage“ / by Jutta Weber, in *International cataloguing and bibliographic control*, vol. 30, no. 2, April-June 2001

¹ *Guidelines for authority and reference entries*, recommended by the Working Group on an International Authority System: approved by the Standing Committee of the IFLA Section on Cataloguing and the IFLA Section on Information Technology (London: IFLA International Programme for UBC, 1984)

² *UNIMARC Authorities: universal format for authorities* / recommended by the IFLA Steering Group on a UNIMARC Format for Authorities; approved by the Standing Committees of the IFLA Sections on Cataloguing and Information Technology. – München: K.G. Saur, 1991 (UBCIM publications; N.S., vol. 2)

³ *International cooperation in the field of authority data: an analytical study with recommendations* / Françoise Bourdon; translated from the French by Ruth Webb. – München: K.G. Saur, 1993. – (UBCIM publications; N.S., vol. 11)

⁴ „Authority control in an international context“ / Tom Delsey, in *Cataloguing and classification quarterly*, vol. 9, no. 3, 1989, pp. 13-27

⁵ Seminar „The function of bibliographic control in the global information infrastructure“, Vilnius, 17-19 June 1998, in *International cataloguing and bibliographic control*, vol. 28, no. 1, Jan-March 1999, p. 2

⁶ *Mandatory data elements for internationally shared resource authority records: report* / of the IFLA UBCIM Working Group on Minimal Level Authority Records and ISADN. – [Frankfurt-am-Main]: IFLA UBCIM, 1998. <<http://ifla.inist.fr/VI3/p1996-2/mlar.htm>>

⁷ *Functional requirements for bibliographic records: final report* /

Daugiakalbio katalogavimo terminų ir sąvokų žodyno rengimas

Monika MÜNNICH

Heidelbergo universiteto biblioteka, Postfach 1054749, 69047 Heidelberg, el. p. muennich@ub.uni-heidelberg.de

Ižanga

Bibliotekininkystės terminų žodynų yra daug, tačiau būtina sukurti naują specifinių katalogavimo terminų bei sąvokų ir kataloguojamų objektų apibūdinimų žodyną. Žodynas apims „oficialiųjų“ tarptautinių dokumentų terminus, ypač IFLA dokumentų: ISBD, FRBR, GARR; anglų-amerikiečių tarptautinių dokumentų: AACR, Dublin Core; kompiuterinių formatų: MARC21 ir UNIMARC bei palyginimui – nacionalinių dokumentų terminus. Jame bus anotacijų ir paaiškinimų skirtumams tarp apibrėžimų nurodyti vartojant terminus tarptautiniu ir nacionaliniu mastu. Pagrindinė kalba, remiantis anksčiau išvardytais dokumentais, bus anglų, įtraukiama kiek galima daugiau vertimo kalbų. Žodynas bus kuriamas remiant IFLA; sudarytojai (narys IFLA neprihaloma) dirbs savanoriškai, sukaupia duomenų bazę atcityje bus laisvai prieinama IFLANET.

Žodynas rengiamas praktiniam naudojimui, o ne kaip lingvistikos priemonė. Jis pateiks ginčytinų katalogavimo klausimų aiškinimus, kad terminai, kitos taisyklės ir sąvokos būtų suprantamos tarptautiniu mastu. Žodynas palengvins kataloguotojų tarptautines diskusijas dėl katalogavimo taisyklių ir padės teikti formuluotes naujoms koncepcijoms.

1. Ar būtinas dar vienas žodynas?

Norėdama atsakyti į šį klausimą pateiksiu keletą pavyzdžių iš savo patirties.

- *Tarptautinės konferencijos*, tokios kaip IFLA, OCLC (autoritetinė kontrolė), Toronto (AACR peržiūrėjimas) ir kitos.

Aptariant konferencijų pranešimus su kolegomis Vokietijoje, labai sunku pasiekti visapusiško supratimo. Eberhard Sauppe sudarytas žodynas¹ yra tikrai naudingas, bet jame nerasime atsakymų, jei kyla klausimų, susijusių su specialiaisiais laukais, kuriems taikomos kitokios taisyklės, arba su bibliografinių duomenų 7-- bloko laukais.

- *REUSE projektas*².

Tai Getingeno valstybinės bibliotekos ir OCLC projektas (šių eilučių autorė kartu su Barbara Tillett iš Kongreso bibliotekos buvo jo konsultantė), kuriame išanalizuoti AACR ir RAK-WB³ taisyklių skirtumai, kad būtų galima mažesniais kaštais ir lengviau bendrai „pakartotinai naudoti“ bibliografinius duomenis. Kuriant šį projektą dažnai būdavo sunku suprasti vieniems kitus, pavyzdžiui, dėl terminų „diferencijuoti pradmenys“, „daugiadaliai kūriniai“ arba „serija“ vartosenos.

- *AACR2 vertimo į vokiečių kalbą⁴ projektas*.

Būtent šis projektas sustiprino ryšį ir paskatino rengti daugiakalbį katalogavimo žodyną. Projekto pradžioje keli kolegos išvertė „Terminų rodyklę“ (*Glossary*), po to Amerikos, Didžiosios Britanijos, Vokietijos ir Šveicarijos bibliotekininkų grupė pradėjo versti atskirus skyrius, kuriuos redagavo jau kiti specialistai. Buvo aptarta nemažai išverstų žodžių ir frazių, kurie įėjo į vadinamąjį „Vertėjo pagalbininką“ (žr. 2 lentelę). Skyrių turinio lenteles kaip standartinius vertimus paskelbė internete; tačiau 2000 m. vasarą pradėję versti rodyklę, t. y. išverstuose skyriuose ieškoti žodžių vertimų skirtumų, visi įsitikinome, kaip svarbu parengti bendrą, standartinį, išsamų žodyną su paaiškinimais. Toks daugelio kalbų žodynas (tik kalbų, kiek įmanoma) tikrai reikalingas, kad kuo daugiau įvairių šalių specialistų galėtų įsitraukti į katalogavimo taisyklių ir jų sąvokų svarstymą.

2. Vartotini dokumentai

IFLA Katalogavimo sekcija sutiko, kad žodyną sudarytų žodžiai tik iš tarptautinių ir nacionalinių „oficialiųjų dokumentų“, tokių kaip:

- ISBD (*International Standard Bibliographic Description*);
- FRBR (*Functional Requirements for Bibliographic Records*⁵);